

Kőszegi Lapok

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT | 2018/2.SZÁM

TÓTH FERENC

KŐSZEG FRANCIA SZEMMEL 1664-BEN

Az útleírások azon történeti forrásokhoz tartoznak, amelyek segítségével, mint apró mozaikdarabokból próbálhatjuk meg összerakni a múltunk képét. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek a leírások szubjektív jellegüknél fogva csak óvatos elemzésekre és következtetésekre nyújtanak lehetőséget. Ugyanakkor a váratlanul felbukkanó útleírások mindig nagy izgalommal töltik el a történészeket, hiszen az idegen szemével ábrázolt múlt igen érdekes adalékokat nyújthat a vizsgált helységek történetéhez. A kora újkori útleírások másik fontossága abban rejlik, hogy e korszak legtöbb embere számára az utazás szinte nem is létezett, hiszen a mai szemmel „röghöz kötöttek” látszó életüket jobbra egy viszonylag szűk, 20-50 kilométer átmérőjű kör területén belül élték le, és csak a történelem nagy változásai mozdították ki őket természetes terükből. Az utazás inkább a mindenkori társadalmi elit, az arisztokrácia, a katonáskodó nemesség, a kereskedő nagypolgárság és az értelmiségiek számára jelentett életformát. A hosszú hadjáratok, a követjárások, a politikai és egyéb emigrációk, a zarándoklatok, a felfedező expedíciók egyaránt értékelhető adatokkal szolgálhatnak. E kis írásban egy 1664-ből származó

kőszegi vonatkozású francia útleírásra szeretném felhívni a figyelmet. Szerzője Charles Le Maistre apát (1619-1688), a Sorbonne doktora volt, aki a dúsgazdag Henri-Albert de Cossé de Brissac herceg (1645-1698) kíséretében járt Magyarországon 1664-ben. A herceg az egyike volt annak a 113 francia önkéntes nemesnek, akik részt vettek a török elleni magyarországi hadjáratban, s annak legfőbb ütközetében, a szentgotthárdi csatában. Le Maistre apát több száz oldalnyi kéziratát a londoni British Library-ben őrzik.

A szöveget 2003-ban Patricia és Orest Ranum nyomtatásban is közreadta *Voyage en Allemagne, Hongrie et Italie* (1664-1665) címmel. A Kőszeget érintő rész a mű töredékét teszi ki, de óriási értéke abban rejlik, hogy az utazó által látott és hallott eseményeket írja le.

Francia segélyhadak Magyarországon

A francia segélyhad Magyarországra való küldését I. Lipót császár követe, Strozzi gróf kérésére ígerte meg XIV. Lajos 1664. január 12-én. A francia király 6000 fős francia haderőt, valamint számos önkéntes nemesifjút küldött a császár megsegítésére.

G CONTE DE COLIGNY LVOGOTENENTE
GENERALE DEGLIESERCITI DE RE CHRISTIANISSIMO E
COMMANDANTE GENERALE DELLE TRUPPE FRANCESI IN
VNGHERIA

Jean de Coligny-Saligny gróf portréja az arolseni hercegi könyvtár 17. századi metszetgyűjteményében

A francia segélyhaderő parancsnoka Jean de Coligny-Saligny gróf volt. 1617-ben született, tanulmányai után apja Richelieu bíboros apródjaként az udvari karrier felé irányította, ahol hamarosan a királyi muskétások soraiba lépett. A harmincéves háború végén Condé herceg szolgálatába állt. XIV. Lajos többek között az 1664-es magyarországi hadjárat francia segélycsapatainak parancsnokságával igyekezett leválasztani a lázadó szellemű herceg társaságáról. 1670 után betegsége miatt visszavonult, Motte-Saint-Jean-i kastélyában hunyt el 1683. április 16-án. Visszaemlékezéseiben részletesen beszámolt a magyarországi hadjárat eseményeiről is. A francia csapatok egy része Metz-ben gyülekezett, majd onnan továbbhaladva Donauwörth-nél szállt hajóra és jutott el Bécsig. A sereg másik, része az Itálián keresztülmenetelő lovassággal érke-

zett magyar földre. Egy muravidéki kis horvát faluban találkoztak a Bissy brigádéros vezette itáliai lovass csapatok a gyalogsággal, hogy onnan indulva csatlakozzanak a Montecuccoli vezette fősereghez, amely a Rábához sietett az ellenség feltartóztatására. Coligny egységeinek Bécsbe érkezését Zrínyi Miklós és titkos tanácsosa Vitnyédy István nagy örömmel fogadták. Vitnyédyt ebéden is vendégül látták, amelyről így számolt be Zrínyinek: „senki egészségéért nem ittak az mi részünkön valók közül, egyedül Nagyságodért és nagy contestatiokat tettek nemzetünkhöz való kész szolgálatjokrul, nyilván mondották az asztal felett, nem ő fölségéért, hanem miérettünk jöttek”.

Az egyesült keresztény sereg végül sikeresen megállította az oszmán hadak előrenyomulását: a Rába vonalánál, Körmendnél meghiúsította az átkelést, majd folyó másik partján folyamatosan kísérve őket Szentgotthárdig, a Nagyfalunál (ma Mogersdorf, Ausztria) átkelt törökök állásait augusztus 1-én a janicsár csapatok zömével együtt elpusztította. A hadműveletekben a francia segélycsapatok fontos szerepet játszottak és ezt már a korabeli közvélemény számára is egyértelművé tették az Európa-szerte közreadott, magukat a Birodalom megmentőjeként aposztrofáló jelentéseikben. A hadellátás nehézségei miatt a császári hadvezetéssel való konfliktusok egyre gyakoribbakká váltak, míg a magyarok iránti szimpátia – ezzel arányosan – erősödött a soraikban. A csata után néhány nappal megkötött vasvári béke (1664. augusztus 10.) híre az érdekszövetséget még jobban elmélyítette. A korábbi kutatások alapján a franciák és magyarok közötti kapcsolatok Bécsben mutatkoznak meg leginkább, de a frissebbek alapján már augusztus 11-én, a Szombathelyen, illetve másnap a Kőszegen tartózkodó francia tisztek a magyarokkal barátkoztak és közösen kárhoztatták a császári hadvezetés tehetetlenségét.

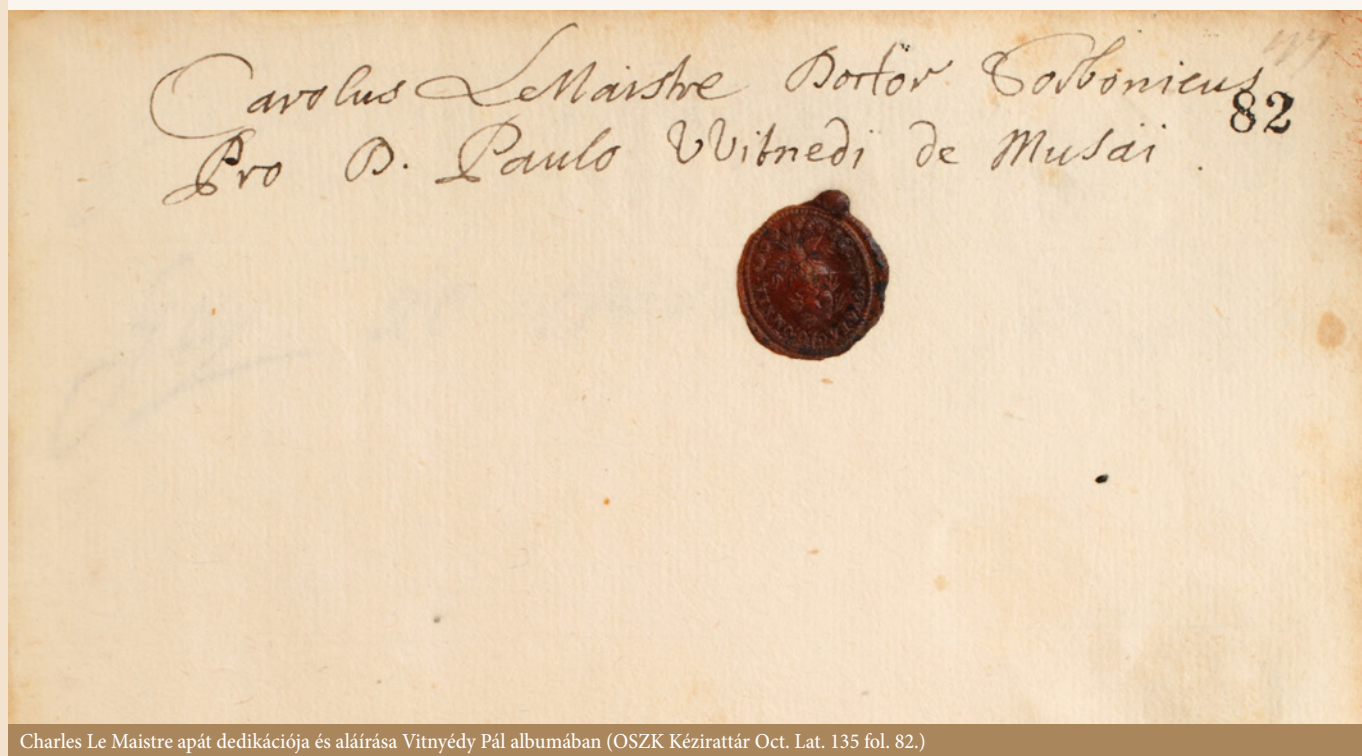
A franciák Kőszegen

A Kőszegre eljutott francia csapat útjáról Le Maistre apát leírásából értesülhetünk. E szerint egy kisebb francia kontingens – köztük Brissac herceg és kísérete – a szentgotthárdi csata után egy ideig a Szombathely irányába menetelő fősereggel együtt haladt, majd később különvált és egy magyar nemesifjú vezetésével másik úton haladt tovább Kőszeg felé. Az útvonalukat a franciásított helynevek ellenére azonosíthatjuk. Az augusztus 7-én még Németújvár (franciául Kieschen; ma Güssing, Ausztria) környékén táborozó franciák még várták, hogy az oszmán sereg milyen irányba fordul. A csata után a sereg a fáradtság és az éhínség miatt még sokáig nem volt menekész állapotban, valószínű ezért vonultak kisebb csoportokban északi irányba. A kiéhezett katonák útközben jócskán megdézsmáltak a környező gyümölcsösöket, ahol gyakran éretlen zöld almákkal enyhítették az éhségüket. Ennek következményeként az alultáplált katonák sorait a vérhas még tovább ritkította. Az útleírás szerint a fáradt vitézek spártai körülmé-

nyek között táboroztak két napig. Ekkorra a járvány jelentős méreteket öltött és maga Brissac herceg is ágyynak esett.

Az alaposan megfáradt francia csapat végül augusztus 12-én érkezett meg Kőszegre. A csapatban számos sebesültet is szállítottak.

A csapatot kísérő nemesifjúval latinul folytatott beszélgetéséből a magyarok osztrákellenes és franciabarát érzelmeit emelte ki. A tudós apát hamarosan olyan baráti viszonyba került, hogy az ifjú megosztotta vele legmélyebb érzéseit: „Oly nagy barátságot tulajdonított a nemzetünk iránt, hogy ennél nagyobbat nem is lehetett volna. Biztosított arról, hogy a honfitársai is hasonlóan éreznek. Gyanútlanul kifejezte felém az egész magyar nemzet németek iránt érzett érzelmeit, úgy fogalmazva, hogy nem tekintik őket a törököknél kevésbé ellenségeiknek, mivel a maga módján egyik és másik is egyaránt sanyargatja őket: ezek a földjeiket veszik el, amazok a pénzüket és még házaikat is felégetik. Még azt is közölte velem, hogy nagyon sajnálják a magyarok, hogy Franciaország nem fekszik közelebb, mert ha úgy lenne, akkor

Charles Le Maistre apát dedikációja és aláírása Vitnyédy Pál albumában (OSZK Kézirattár Oct. Lat. 135 fol. 82.)

a magyarok szívesebben helyeznék országukat a királyunk, mint a császár uralma alá.”

Le Maistre apát megemlékezik a falusi porták szégyességéről. A franciák mellé rendelt magyar nemesifjú kalapján felfigyelt a franciák számára oly kedves kakastollakra is, amely a kalauza szerint a harcban tanúsított vitézség jele. A kőszegi városi közgyűlés jegyzőkönyvei alapján megtudhatjuk, hogy jóval a csata előtt kijelöltek a francia sereg számára vezetőket, akiknek a kalauzolásával közlekedhettek a nyugat-magyarországi végeken. A kőszegi iratok alapján Somogyi János és Simony András nevű ifjak kapták e feladatot, elképzelhető az egyikük kísérte Brissac hercegét a városig.

Amint a franciák a város határához értek, a városi őrség ellenállásába ütköztek, amely a sorompóknál feltartóztatta őket, de végül az ifjú kísérő segítségével szabadon bevonulhattak Kőszegre. Itt újabb kellemetlen meglepetés érte őket, hiszen a helyhiány miatt csak igen kényelmetlen körülmények között tudtak szállást kapni az akkor legjobbnak számító kőszegi fogadóban. Nagy valószínűséggel a híres Arany Strucc vendégfogadóról lehet szó.

A gondokat súlyosbította, hogy a csapat ellátására sem voltak felkészülve a kőszegi fogadósok. Hamar felkopott volna a francia vitézek álla, ha nem érkezik meg a már említett Vitnyédy István, aki rögtönzött utcai fogadást szervezett a győztes franciák számára a fogadó előtt. *„A külvárosi szálláshelyünkön sok velünk rokonszenvező magyarral találkoztunk, köztük Sopron város kormányzójával, Múzsai Vitnyédivel, aki minden követ megmozgatott értünk. Mivel látta, hogy nem elég gyorsan szolgálnak ki bennünket, az egyik barátjától kapott bort hozatta oda a fogadónk kapuja elé.”* Miután az apát ékes latin nyelven megköszönte a kedvességét, Zrínyi bizalmi embere válaszában kiemelte a franciák által Magyarországért hozott

áldozatait: *„Hogy mindaz, amit értünk tett az csak a kötelessége volt, és hogy az egész nemzete még megközelíteni sem tudta azt, amit a franciák tettek az országért azzal, hogy több mint 400 mérföldet utaztak azért, hogy szembe szálljanak az országukat dúló törökkel.”*

Az apát és Vitnyédi között kölcsönös szimpátia alakult ki, amelynek nyomait a források is megőrizték, mivel utóbbi az emlékkönyvében – a korabeli szóval album amicorum-ában – ma is megcsodálhatjuk a tudós francia kézjegyét. Az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában őrzött emlékkönyvben 42 aláírás és bejegyzés tanúsítja a franciák és magyarok között szövődött baráti kapcsolatokat.

A jó kőszegi bortól alaposan fellelkesült franciák megcsodálhatták a városon átvonuló császári tüzéség menetét is, amely alapos késéssel érte utol a hadsereget. Az éles nyelvű franciák és a velük immár együtt italozó kőszegi magyarok ismét jó okot találtak a császáriak kifigurázására. A mulatozás mellett a körbesétálták a város központját és megvizsgálták annak védműveit is, amelyek véleményük szerint csak igen rövid ostromnak tudtak ellenállni: *„Érkezésünk után két órával, miután felfrissültünk a szállásunkon, sétára indultunk a városban, amely valójában nagyon kicsi volt. Az erődítései nem voltak jelentősek, noha egy ideig jó szolgálatot tehettek a védelem ügyének.”*

A franciák találkoztak a várost védő helyőrség csapataival és egy nagyon kedves evangélikus lelkésszel is (feltehetően Ensöl János, a gimnázium rektora), aki latinul rögtön borivásra invitálta a francia látogatókat: *„Egy tudós luteránus tanár vezetett minket, aki a teológiát oktatta az elmondása szerint. Először elvitt minket a házához. Egy meglehetősen elhanyagolt állapotban lévő kollégiumban lakott. Ott rögtön arra próbált rávenni minket, hogy menjünk vele inni. Az inni szó úgy elriasztott*

minket, hogy két nemesifjúval rögtön elindultunk a kijárat felé.” Az újabb borkúrától megrettenő franciákat saját kertjéből hozott gyümölcszeivel sikerült megszéledíteni és csak ezután kezdte el őket ismét Bacchus örömeivel kísérteni. Az udvarias franciák végül nem akarták megsérteni a tudós kőszegi egyházfit és még az absztinenciájáról híres Brissac herceg – aki állítólag az elindulása óta nem ivott bort – is személyesen koccintott vele.

A kőszegi borokkal való ismerkedés mellett Le Maistre apát nem mulasztotta el megtekintse Kőszeg három templomát. Először a katolikus templomot nézte meg, ezt egy kicsit szegényesnek találta. A magyar és német evangélikus templomokat is érdeklődve szemlélte végig, utóbbiban egy keresztelői szertartásnak is tanúja lehetett. Nagyon meglepődve tapasztalta a francia szertartásokkal való hasonlóságokat. A tanulságos séta után az apát visszatért a vendégfogadóba, ahol kellemetlen meglepetések érték a francia vendégeket, ugyanis többen – köztük Guित्रy márk lakája is – az ott gázdálkodó tolvajok áldozatává váltak...

Kőszegtől Bécsig

A franciákat Kőszegtől Vitnyédy István vezette Sopronig, ahol saját házába szállította a sebesülteket és többször is megvendégelte a tiszteket és önkénteseket. Fiával egészen Bécsig kísérte a franciákat és tovább mélyítették a barátságukat. Amikor Zrínyi és a tisztek találkoztak közös sérelmeik és a kölcsönös szimpátia még szorosabb kapcsolatot hozott létre köztük. Le Maistre nagy csodálattal nyilatkozott Zrínyiről: *„Soha nem láttam e magyar nagyúrnál szebb termetűt és élelőbb elméjűt. Magas, erőteljes és arányos termete volt. De mondhatjuk úgy is, hogy az övé volt a leginkább tetszetős és előnyös, egyszóval ez uraságot a nagyság jellemezte. Jól beszélt a saját nyelvén kívül a németet, az olaszt és a latint. Amíg Bécsben voltunk a legfőbb tevékenysége arra irányult, hogy a lehető legjobban megvendégelje a franciákat.”*

vén kívül a németet, az olaszt és a latint. Amíg Bécsben voltunk a legfőbb tevékenysége arra irányult, hogy a lehető legjobban megvendégelje a franciákat.”

Zrínyiék október közepéig szoros kapcsolatban maradtak a franciákkal. Kölcsönös ajándékosok és különféle eszmecserék mellett Vitnyédy az egyik francia nemessel, Guित्रy márkival titkos politikai tárgyalásokat is folytatott. Vitnyédy búcsúlevelében fájalta gyors távozásukat, biztosította őket arról, hogy reményük örökre fennmarad Magyarországon. A francia tisztek távozása után Bécsbe érkező Grémonville francia rezidens személye új lendületet adott a titkos tárgyalásoknak. Zrínyi élete utolsó heteinek lázas politikai tervezéseire csak későbbi adatok alapján lehet következtetni. Vitnyédy 1666-ban egy tervezetet adott át Grémonville-nek, amelyben hivatkozott Zrínyi és Guित्रy márk 1664-es egyeztetéseire, amelyek szerint XIV. Lajosnak felajánlották volna a magyar koronát, és az őt helyettesítő Zrínyi francia segítséggel űzte volna ki a törököt Magyarországról és vitte volna végbe a Habsburgoktól való elszakadást is.

Zrínyi személye a korabeli médiumok által ismertté vált, eredeti gondolkodású, a magyar rendek által támogatható személynek tűnt a francia diplomácia számára egészen haláláig.

A szentgotthárdi csata allegorikus ábrázolása (Nagyboldogasszony templom Szentgotthárd, Dorfmeister István 1784)

Ekkor helyét testvére Zrínyi Péter és Frangepán Ferenc Kristóf foglalták el, titkos levelezésüket franciaországi és horvátországi források is megerősítik és az összeesküvésük kudarca után e kapcsolat végzetes következményekkel járt számukra. A magyar és francia nemesek közötti kapcsolatok leírása érdekes megvilágításba helyezik a szentgotthárdi csata utáni eseményeket. Azt is tanúsíthatja, hogy magyar és francia elit közötti titkos politikai kapcsolatfelvétel már a csata utáni héten, éppen itt Kőszegen megtörtént. A további kutatók talán kiderítik, hogy kik és hogyan vettek részt ebben a kapcsolatfelvételben, amelynek következményei a Wesselényi-féle összeesküvés és a kuruc mozgalmak szoros francia kapcsolataiban hozták

meg eredményüket. A sors érdekes fintora, hogy az Arany Strucc vendéglő az összeesküvés során ismét fontos szerepet játszott, de ez egy másik kőszegi történet...

Lotaringiai Károly herceg szentgotthárdi hőstette (Nancy, Városi Könyvtár)

FELHASZNÁLT IRODALOM:

BARISKA ISTVÁN: A Wesselényi-szervezkedés főrendjei egy kőszegi vendéglőben. In: *Regionális tanulmányok III.* Szerk. Payrits Ferenc, Sopron (PannonIQm), 2011. 107-130.

HAUSNER GÁBOR: A szentgotthárdi csatában részt vett franciák bejegyzései Vitnyédy Pál album amicorumában. In: „Szentgotthárd-Vasvár 1664”. *Háború és béke a XVII. század második felében.* Szerk. Tóth Ferenc, Zágorhidi Czigány Balázs. Szentgotthárd, 2004. 46-58.

KLANICZAY TIBOR: Zrínyi Miklós. Budapest, 1964. 852 p. (Irodalomtörténeti könyvtár, 14.)

KOSÁRY DOMOKOS: *Français en Hongrie en 1664.* In: *Revue d'Histoire Comparée*, 1946, 29-65.

CHARLES LE MAISTRE: *Voyage en Allemagne, Hongrie et Italie (1664-1665).* Szerk. Patricia és Orest Ranum. Paris, 2003. 590 p.

MÉMOIRES DU COMTE COLIGNY-SALIGNY. Szerk. M. Mommerque. Paris, 1841. 152 p.

MÉMOIRES DE LOUIS XIV POUR L'INSTRUCTION DU DAUPHIN. 1. k., Szerk. Charles Dreyss. Paris, 1860. 256 p.

PAYR SÁNDOR: *Szenczi Fekete István, a hitehagyott püspök. Egy viharos életpálya I. Lipót és Thököly korából.* Sopron 1918. 19. p.

FORRÁSOK:

MNL VaML KFL Kőszeg város közgyűléseinek jegyzőkönyvei 1663-1665

A lapszám megjelenését támogatta: Kőszeg Város Önkormányzata, Kőszegi Városi Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára, Európa Ház Egyesület